

Csak jöjjön a reform!

Olajos Mihály

A jövő kilátásai, a távlat kecsegtető ígéretei, a gyors fejlődés reményképei töltötték el képzeletünket legtöbbször, amikor a noviszádi filozófiai fakultásra gondoltunk, vagy róla beszéltünk. Közben elszaladt három év. A hallgatók első nemzedékét lázas izgalom ragadja el annak láttán, hogy milyen vészes sebességgel közeledik már a negyedik iskolaév vége is. Számítgatva mérlegeli minden negyedéves mennyire van még a céltól — a diplomától.

Azt is jelenti ez a negyedik év, hogy most már nem csak jövője, hanem múltja is van a bölcsészeti karnak, van már mit látni, ha visszatekintünk eddigi munkájára. A jövő év júniusában elérkezik a legidősebb korosztály diplomavizsgálója. Akkor kezd számot adni ez az intézet közösségünknek, akkor kezd képzett szakemberekben visszaadni mindazt, amit társadalmunk befektetett és évről-évre rákölt. De máris — kb. félévvel ez esemény előtt — meg-ejthetünk egy előzetes számvetést.

A dékanátus nyilvánátartása elmondja, hogy 1954-ben 570 hallgató iratkozott a kar hat szakcsoportjára. A jelenlegi iskolaév kezdetén 220 iratkozott be a hetedik félévre. Tehát az elindultaknak több mint fele, 350, abbahagyta egyetemi tanulmányait. A jelék szerint még lesznek, akik elhullnak. A hallgatók kezdeti létszámának, úgy látszik, csak egyharmada fog eljutni a diplo-

máig. De ezek sem az előirányzott negyedik év végén. A kimutatásokból az is megállapítható, hogy mindössze 32 hallgató vizsgázott le minden tantárgyból, amiből esedékes volt a vizsga a negyedik év kezdetéig. Ezt szem előtt tartva legmerészebb reményekkel sem számíthatunk többre tizenöt sikeresen diplomálónál a júniusi élcsoportban. Talán ugyanannyit, vagy valamennyivel többet hoz majd az őszi, szeptemberi érs. Az első nemzedék többi fia csak 1959-ben vagy 1960-ban fog diplomálni, sőt lesznek, akik még többet késnek.

Három megállapítást emelek ki ez ideiglenes mérleg alapján: az első évre beiratkozottaknak csak egyharmada fog lediplomálni, az átlagos hallgatóknak négy év helyett hat évre lesz szüksége tanulmányainak elégvzéséhez és ebből adódik, hogy egy-egy diplomált szakember egyetemi kiképzése közösségünknek többmillió dinárjába kerül. Ugyanaz a helyet van kialakulóban nálunk is, mint általában a jugoszláv egyetemeken: lassan halad a szakkaderek kiképzése és rendkívül drága. Ennélfogva a noviszádi fakultás esete is bizonyítja, mennyire indokolt végrehajtani az egyetemi reformot. Lapjaink hírt adtak arról, hogy a Szövetségi Népszkupstina külön bizottságot alakított az egész kérdés tanulmányozására.

Időszerű tehát kivizsgálni fakultá-

sunkon is, miért hullik el a hallgatóknak több mint a fele, és miért marad el annyira a megmaradtak nagy többsége tanulmányaiban. Szövevényes kérdések ezek, teljes kivizsgálásuk több embert és hosszabb időt igényel. Jelen hozzászólásomban csak a dolgok egy-két okára szándékozom rámutatni, de ezt is csak a jugoszláv irodalom és szerbhorvát nyelv tanszékére, illetőleg hallgatóira korlátozom.

A fakultás megnyitásakor 131 hallgató iratkozott szerbhorvát nyelvre és irodalomra, s 60 jutott el közülük a hetedik félévig. Csak öten vannak, akik nem adósak egy vizsgával sem, de az sem valószínű, hogy júniusban mind az öten jelentkeznek diplomavizsgára.

Miért estek ki olyan sokan a sorból, és miért vannak olyan kevesen az élcsoportban?

Ha azokat az okokat keressük, amelyeket egy gyökeres reform elháríthat, akkor a tantervről, a tantárgyakról, az előadásokról kell beszélnünk és nem utolsó sorban arról, mennyire felelnek meg az említett tanszéken végezhető tanulmányok, az itt szerzhető tudás és képzés mai társadalmunk szükségleteinek, mennyire készítik itt elő a hallgatót a diploma utáni munkára.

A szerbhorvát nyelv és Jugoszlávia népeinek irodalma például minden középiskolánkban egy tantárgy. A nyelvet és az irodalmat ugyanaz a tanár tanítja. A nyelv és irodalomtanítás e szoros egysége az irodalom és az irodalmi nyelv szerves egybetartozásán alapul.

A noviszádi filozófiai fakultáson nagy szakadék tátong a nyelv és az irodalom tanítása között. A beográdi bölcsészeti kar mintáira nálunk is két különálló tanszékét létesítettek: nyelvészeti és irodalomtörténeti tanszékét. A nyelvészek tanítják a bevezetést a nyelvtudományba, az orosz nyelvet, a délszláv nyelvek történetét, a szlovén és macedón nyelvet és az élő szerbhorvát nyelvet (az irodalmi nyelvet, a köznyelvet és a nyelvújításokat), az irodalom tanárai tanítják az irodalomelméletet, a világirodalmat és a jugoszláv irodalom történetét.

A két tanszéknek megfelelően az egyetemi hallgatók is két csoportra oszlanak, külön tanterv szerint dolgoznak, egymástól eltérő tanterv határozza meg tantárgyaik anyagát. A fakultás szabályzata két szakmai csoportot határoz meg: az egyik a »Délszláv nyelvek és jugoszláv irodalom« csoportja, a másik »A jugoszláv irodalom és jugoszláv nyelvek« csoportja.

A két tárgykör anyaga egyenrangú elemként vegyül egyetlen egységes tantárggyá a másodfokú oktatás iskolahálózatában. Ezzel szemben fakultásunkon külön nyelvtanárokat és külön irodalomtanárokat képeznek ki. Igaz ugyan, hogy a közoktatásra vonatkozó jogszabályok mindkét diplomát egyenértékű képesítésnek fogadják el a szerbhorvát nyelv és jugoszláv irodalom tanítására, de ebből még nem következik, hogy a nyelvtanár is, az irodalomtanár is egyforma mértékben meg tud felelni a követelményeknek az egységes tantárgy tanításában. Hogy is taníthatná egyformán jól a nyelvet is, az irodalmat is, ha az egyetemen szerzett tudása nagy mértékben egyoldalú?

Mindkét szakcsoport tantervében szerepelnek irodalmi és nyelvi tantárgyak. A nyelvészek a harmadik év végéig irodalmi órákra is járnak, az irodalom története hallgatói pedig — ugyancsak a hatodik szemeszterig — nyelvi tantárgyakat is hallgatnak. Csak néhány számadatból kiténik azonban, hogy nagy az eltolódás a főtantárgyak irányában. A nyelvészeti csoport órarendje a négy éven át összesen 962 órát ír elő a nyelvi tantárgyakra és 728-at az irodalmiakra. Ezzel szemben az irodalmi csoporton 1.378 irodalmi óra és mindössze 598 nyelvóra kapott helyet a tantervben. Különösen nagy tehát az eltolódás az irodalmi tanszéken, és ez a nyelv tanulmányozásának súlyos elhanyagolását eredményezi. Még kedvezőtlenebbek az arányok, ha csak a diplomai tantárgyakra szánt órák számát hasonlítjuk össze. A nyelvészeti csoporton 442 órát fordítanak a diplomai tantárgyra és 312 órát az újabb jugoszláv irodalom és a népi irodalom feldolgozására, az irodalmi csoporton 910 órát a diplomai főtantárgyakra és csak kb. 300 órát az élő szerbhorvát nyelv (és nyelvújítások) előadásaira és szemnáriumi gyakorlataira. Az óraszámot tekintve az élő nyelv lefokozott melléktantárgy e csoport tantervében, mint ahogy az újabb irodalom is melléktantárgy a nyelvhallgatók számára.

Ezzel még hírül se mondtunk el mindent az irodalom- és nyelvtanítás kétértelmességéről az újvidéki fakultáson, de az órák számának aránya és a differenciált tanterv elég alapot nyújt annak megállapítására, hogy a kar alapszabályai azt az elvet és gyakorlatot törvényesítik, hogy irodalom és nyelv két külön jelenség, tanulmányozásuk két külön szakmába tartozik, tehát különálló szakcsoportokon egyrészt nyelvtanárokat, másrészt irodalomta-

nárokat kell kiképezni, és más-más szakképzettségről tanuskodó diplomát adni nekik.

Ez a szempont nem teljesen alaptalan. A tudományok általános fejlődése ma már nemcsak addig jutott el, hogy külön tudományág foglalkozik a nyelvek vagy egy-egy nyelv tanulmányozásával és önálló tudománygá különült az irodalomtörténet, hanem ezek önmagukban is szűkebb szakmai ágazatokra oszlanak. Csak akkor lehet újabb eredményeket elérni a tudományos kutatás terén, ha a tudomány művelője egy speciális tudományág szűkebb keretei között igyekszik minél mélyebbre hatolni. De irodalom- és nyelvtanulmányozás ilyen szakmai elkülönülése és ágazatokra hasadása csak a magasabb fokú tudományos munkában indokolt, viszont nincs helye a középiskolai oktatásban.

Az a kérdés vetődik föl tehát, kinek a számára képez szakembereket a filozófiai fakultás. Az-e a feladata, hogy középiskolai tanárokat adjon társadalmunknak, vagy speciális munkákkal foglalkozó tudományos intézeteknek szakkáder-utánpótlást? A gyakorlat azt bizonyítja, hogy akik a bölcsészeti karon lediplomálnak, azoknak kilenczized része a középiskolába kerül, tanárnak. Az erre vonatkozó közoktatásügyi nyilvántartás szerint még sokáig így lesz ez a jövőben is. Ebből következik, hogy a jügoszláv irodalom és szerbhorvát nyelv tanítása bölcsészeti karunkon nincs összhangban társadalmunk, illetőleg középiskoláink szükségleteivel. Amennyiben hézagosaik maradnak az itt kiképzett nyelvtanároknak irodalmi ismeretei és az irodalomtanárok nyelvi ismeretei — külön mindkét csoport módszertani képzése a melléktantárgy tanítására — olyan mértékben nem tesz eleget a két szóbanforgó tanszék az előtte álló követelményeknek.

Többször elhangzott már a javaslat, házon kívül is, házon belül is, hogy egyesítsék a két szakcsoportot, vezessenek be egységes tantervet, amelyben egyenrangú helyet kap mind az irodalom mind a nyelv tanulmányozása, és adjanak olyan tudást a hallgatóknak, amely egyaránt képesíti őket a nyelv és irodalom tanítására a középiskolában. Ezideig minden alkalommal elvetették ezt a javaslatot. Az indokolás: a két csoport egyesítésével »lesüllyesztenénk az egyetemi tanulmányok tudományos színvonalát«. Más érvek is társultak ehhez. Az egyetemi tanterv nem indulhat ki abból, hogy mit fog a hallgató tanítani a középiskolában, nem

alkalmazhatjuk munkánkat a középiskolai tantervekhez, magas színvonalú tudományos tanfolyamainkat nem változtathatjuk gyakorlati szaktanfolyamokká, nem fokozhatjuk le az egyetemet tanárképző főiskolává, ki fogja kiképezni a tudósok újabb nemzedékeit, ha nem az egyetem?... stb. Hivatkoztak arra is, hogy ugyanígy két szakcsoport működik a beográdi bölcsészeti karon is és sok egyetemén a művelt világnak.

A tudományos színvonal süllyedésének érve teljesen tarthatatlan. A tudományos színvonal ugyanis nem attól függ, hogy mit tanulmányozunk, hanem attól, hogy miképp dolgozzuk fel a tantervbe vett anyagot, milyen módszerekkel, milyen mélyre hatolunk a tanulmányozott jelenségek mozgástörvényeinek ismeretében, stb. tehát első sorban minőségi tényezőről van itt szó. A két csoport és a két tanterv egyesítése viszont könnyen megvalósítható, csak a mennyiségi tényezők, csak a tankeretbe fölvevett anyag mennyiségi megváltoztatásával. Sőt, a tananyag megfelelőbb összeválogatása lehetővé tenné a tanulmányok színvonalának emelését is.

Minkét szakcsoport tantervében sok az olyan anyag, amelynek ismerete egyáltalán nem fontos a középiskolai tanár, de sok esetben a még magasabb képzettségű szakember számára sem.

A nyelvészeti csoport hallgatói sok idejükét és erejükét kénytelenek olyan dolgok megismerésére fordítani, mint: az indoeurópai ősnyelv és az ősi szláv nyelv hangrendszere, alaktani jelenségei, az ószláv nyelv teljes hangtana, alaktana és mondattana, nyelvmélekei, szövegeinek olvasása, fordítása, nyelvtani elemzése, a ragozások vízfolyászerű begyakorlása, mintha élő nyelvről volna szó, a délszláv nyelvek részletes külső és belső története, a nyelvjárásokra vonatkozó megszámlálhatatlan adat, apró jelenség, változat, stb. Ha mindebből kivetnénk a koloncst, sok óra és erő felszabadulna, s ezt az újabb irodalom behatóbb tanulmányozására fordíthatnánk. Hasonlóképpen lehetne nagyobb helyet adni az élő szerbhorvát nyelv tanulmányozásának az irodalmi szakcsoporton a régi korok, vagy akár a XVII. század irodalmának rováására. Ily módon egyforma színvonalra emelkedne mind az irodalom, mind a nyelv tanulmányozása mindkét szakcsoporton, tantervük kiegyenlítése pedig egyesítésüket is lehetővé tenné.

Amint látjuk, annak a téves szem-

pontnak alapján nyilvánul meg fakultásunkon a tudományos színvonal súlyyodásától való félelem, hogy egyetemi tanulmányaink tudományossága nem attól függ, hogyan dolgozunk fel valamit, hanem attól, hogy mi az amit tanulmányozunk, és annál tudományosabb a munkánk, minél régebbi korok irodalmi és nyelvi anyagában kaparásszunk, minél nagyobb a tantervbe fölvetett anyag mennyisége és minél hatalmasabbra duzzad az emlékezetbe vésődő adatok halmazza. Megtörténik az is, hogy a magas színvonal nevében múltszázadbeli, régen túlhaladott munkamódszereket védének. Mindaddig amíg nem tisztázzuk, miben kell látnunk a tudományosság magas színvonalát, mindaddig amíg meg nem dőlnek a régmúlta támaszkodó szempontok, nem fog megvalósulni a jugoszláv irodalom és szerbhorvát nyelv mai követelményeknek megfelelő tanítása az egyetemen.

Ugyancsak el kell vetni azt az álláspontot is, hogy az egyetemet nem érdekli a nyelv- és irodalomtanítás tanterve a középiskolában. Közösségünk nem mentheti fel az egyetemet kötelezettsége alól, hogy olyan szakkérdert képezzen ki, amely jól el tudja végezni feladatát társadalmunkban. A bölcsészeti kar irodalmi és nyelvészeti tanszékeitől jó középiskolai tanárokat követel, akik egyformán jól tanítanak irodalmat is, nyelvet is. A középiskolai feladat, amely a hallgatót a diploma után várja éppen elsőrendű fontosságú annak meghatározásában, hogy milyen tudást és képességeket kell megszereznie az egyetemen. Csak egy esetben lehet nem törődni azzal, hogy mit fog csinálni a hallgató a diplomálás után: ha valaki az egyetemet elefántesonttoronynak tartja, a tudományt önmagáértvalónak, a növendékekből nem társadalmunknak akar embert faragni, hanem a »tudománynak«, valamilyen társadalmon kívüli, társadalomfölötti »magas« tudománynak, amely nem »süllyed« odáig, hogy arra is gondot fordítson, mi történik az egyetem falain kívül. Senki sem vall tudatosan ilyen álláspontot az egyetemen. De ebből még nem következik, hogy nem történik itt sok minden éppen ilyen fel fogás jegyében. Ebből ered a fontoskodó figyelmeztetés is: ne csináljunk tanárképzőt a fakultásból! Pedig társadalmunknak éppen jó középiskolai tanárok kiképzésére van szüksége, ez a hivatása fakultásunknak, csak nem főiskolai, hanem egyetemi színvonalon.

Senki sem vitathatja el a tudóskép-

zés fontosságát. Mind a nyelv kutatás, nyelvművelés, mind az irodalomtörténet, irodalomelmélet és irodalmi kritika terén sok tennivaló várja a tudomány alapos felkészültségű művelőit. Csakhogy az rendes egyetemi tanmenet négyéves időkeretében a legtehetségesebb hallgatók sem képezhetik ki magukat tudóskká, tanáraik akármilyen segítségével sem, a tantervek bármilyen bővítésével sem. Az egyetemekről szóló törvény, számolva a valósággal, a tudósképzést (tudományos és szakképzettség tökéletesítése, szakképesítése, doktorátus megszerzése) a diploma utáni tanulmányok bevezetésével igyekszik előmozdítani. Attól tehát, hogy egyoldalúan vagy egyenlő mértékben tanulnak-e irodalmat és nyelvet a szóbanforgó szakcsoportok hallgatói, se több se kevesebb nyelvtudósa vagy irodalomtörténésze nem lesz közösségünknek.

Ami pedig a beográdi fakultás két csoportját illeti, azzal szembe lehet helyezni sok olyan egyetemet, amelyen irodalmat is nyelvet is egy szakcsoportban tanítanak. A noviszádi bölcsészeti kar nem köteles mindenben átvenni a beográdi megoldásokat, még akkor sem, ha egyelőre a beográdi egyetem keretébe tartozik. A Beogradban kialakult hagyományok hatása alatt és annak szellemében alakították meg a noviszádi kart is, és e hagyománya egyelőre olyan súllyal nehezedik erre az új intézményre, hogy nagy erőfeszítésre van szükség, ha bármit is valami új módon akarnak itt megoldani. Mégis, nem egy esetben sikerült már a haladó törekvéseknek megtörniök a hagyományt. Miért ne történhetne ez meg ebben az esetben is?

Annál is inkább, mert a gyakorlati munkában, a tanulmányok anyagának feldolgozási módjában, előadásokban, a szemináriumi gyakorlatok vezetésében, stb. még nagyobb mértékben érvényesülnek az anyaintézményből hozott szokások, közöttük a maradiak is.

Taneró-hiány, helyszúke, anyagi nehézségek miatt nem lehet külön előadásokat tartani a nyelvészek és külön előadásokat az irodalomhallgatók számára. Különben is a nyelvészeti csoport negyedik évfolyamában mindössze 11 hallgató van (az első évben 12 volt), a fiatalabb korosztályokban még kevesebb. A közös tanfolyamok szabad utat nyitnak a tanárok ismert törekvésének, hogy minél nagyobb kanyarításnak a saját tantárgyuk anyagából a hallgatók mindkét csoportja számára.

Így aztán az irodalomhallgatók is biflázhathatják az ósláv participiumokat, a nyelvhallgatók pedig ugyanarra a sok életrajzi és bibliográfiai adatot hőmpölygető tanfolyamra vannak utalva, amit az irodalomtörténészeknek tartanak. A gyakorlatban az történik, hogy mindkét csoport hallgatói sok tantárgyat egyenlő arányban, de mindig a terjedelmesebb főszakmai program méretei szerint tanulmányoznak át. Még pozitívnak is tarthatnánk e jelenléteket, ha nem a két tanterv mennyiségi összehadása alapján történne. Így azonban ez okozza legnagyobb mértékben a tanulmányok idejének meghoszszaabulását.

A másik ok a régi korszakok mélyen fekvő rétegeinek túl részletes feldolgozása, amiből szükségszerűen következnek a XIX. és XX. század anyagának elhanyagolása. Az újabb jugoszláv irodalmat három részre osztották: újabb szerb, újabb horvát és újabb szlovén irodalomra. A nemzeti alapon elhatárolt tanfolyamokat más-más tanár vezeti. A horvát irodalom előadója két párhuzamos előadássorozatot tart — az egyiket az ilir mozgalommal kezdte, a másikat az első világháborús évek horvát irodalmával. Négy félév alatt fel is dolgozza az egész anyagot, beleértve a mai horvát irodalmat is. Hasonló a helyzet a szlovén irodalom tanfolyamán. Ezzel szemben már ötödik félëve tart az újabb szerb irodalom tanfolyama. de a XVIII. század racionalista irodalmáról szóló előadások még nem jutottak el Dositiej Obradovićig, a romantizmus tanfolyamán még nem fejezték be az első író, Vuk Karadžić munkásságának tárgyalását. Pedig a negyedeveseknek már csak egy félévük van hátra. Számukra tehát az újabb szerb irodalom a Doszitej előtti XVIII. századra és Vuk Karadžićra korlátozódott. Egyetlen előadás sem hallottak és nem is fognak hallani a realizmus, a századforduló, a két világháború közötti időszak irodalmáról, mert a tantervben külön tantárgyként feltüntetett tanfolyam korszakunk jugoszláv irodalmáról el sem kezdődött, és valószínűleg nem is kerül rá sor hamarosan, mert nincs hozzá előadó. Egy szó sem hangzott el az előadásokban a macedón irodalomról, még kevésbé a nemzeti kisebbségek irodalmáról. Pedig mindez szorosan beletartozik a jugoszláv irodalomba, a kisebbségek irodalmát kivéve fel is vették a tantárgy programjába. Az egyetemi hallgató tehát semmi segítséget sem kap ahhoz, hogy áttanulmányozza az

újabb irodalom anyagának több mint felét. Ne csodálkozzunk, ha magára hagyatva jóval hosszabb ideig kénytelen botorkálni, mint amennyit a tanulmányok időkerete előíranyzott.

A nyelvészeti tantárgyak tanfolyamaiban nincsenek ekkora hézagok, de a tanszék a kelletténél sokkal jobban szorgalmazza az ósláv nyelv, a nyelvtörténet és nyelvjárások részletes feldolgozását, ezért gyakorlatilag nem marad idő az élő nyelv alapos tanulmányozására. Egyes tantárgyak feldolgozásában nem haladnak túl az újgrammatikusok módszerén, amely a múlt század hetvenes éveiben volt új, de azóta a nyelvtudomány nagyot fejlődött és újabb módszereket teremtett.

A harmadik ok a már említett kolonc. Kulcskérdések, törvényyszerűségek, fontosabb tények kiemelése mellett korlátlanul halmozzák az apróbb adatokat is, és sok felesleges anyaggal terhelik a tantervet. Egyes tanárok ma is azt teszik meg a tudás alapállományának, ami 40—50 évvel ezelőtt volt a legfontosabb. Megtörténik, hogy a faktográfia adathalmaz a annyira betemet egy-egy vizsgált jelenséget, hogy eleve megghiúsítja bármilyen törvényszerűség vagy elméleti igazság megállapítását.

Az egyetemi hallgatók elhullásának és a tanulmányok lassúságának csak e három oka is szükségessé teszi a gyökeres reformot. Az is kitűnik, hogy elsősorban a tantervek alapos reformjára van szükség. De sok más kérdés is orvoslásra vár még itt. Például a tantervek sorainak feltöltése olyan szakelőadókkal, akik a socialista ideológia alapján, a tudomány legújabb eredményeit felhasználva tárgyalják az irodalmat és nyelvet, beleértve nemcsak a XIX. és XX. század teljes anyagát, hanem a második világháború utáni fejleményeket és napjaink irodalmát és nyelvét is, miközben megfelelően rámutatnak azokra a kölcsönhatásokra is, amelyek nemzetközi szigeteket helyett egységbe fűzik Jugoszlávia népeinek irodalmát és egész kultúráját. Hasonló a tankönyvek, skripták és más taneszközök problémája is. Nem utolsósorú kérdés a munkahelyiségek hiánya, a fakultás épületének zsufoltsága sem. Az egyetemi hallgatók anyagi helyzete, ösztöndíjazása, lakáskérdése, stb. szintén könyörtelen érvényrel hat a tanulmányok sikerére. Természetesen ennyivel sem merült ki a tanulmányozandó kérdések listája.

Lesz hát bőven dolguk az egyetem megreformálásának a noviszádi filozófiai fakultáson is.